

ЛЕКСИЧНІ, СИНТАКСИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ Г. БЬОЛЛЯ «ГРУПОВИЙ ПОРТРЕТ З ДАМОЮ»

Мельник Л. О.

студентка VI курсу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

orcid.org/0000-0002-5626-1686

melnyk.liliia@chnu.edu.ua

Заповловський М. В.

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

orcid.org/0000-0002-0779-710X

m.zapolovskyj@chnu.edu.ua

Ключові слова: *лексичні, стилістичні та синтаксичні особливості, мовна картина світу, статистичні дані, проблеми та труднощі перекладу, індивідуальний стиль автора.*

Мета. З кожним роком все більше постає питань щодо правильного перекладу художньої літератури. Саме тому мета дослідження – виявити та схарактеризувати лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості оригіналу та перекладу роману Г. Бьолля «Груповий портрет з дамою» (H. Böll “Gruppenbild mit Dame”), дослідити його вплив на мовні картини світу різних народів.

Методи. У роботі використано такі загальнонаукові методи: методи аналізу та синтезу (для ідентифікації складників тексту оригіналу та перекладу, поєднання їх в єдиний комплекс); критичний аналіз (дослідження проблеми особливостей стилістичних, лексичних та синтаксичних засобів роману); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про поняття «індивідуальний стиль автора» і «мовна картина світу», їх прояв у художньому творі та його перекладі); метод індукції (для конкретизації загальних висновків); описовий метод (опис особливостей уживання стилістичних, лексичних та синтаксичних ресурсів у романі та його перекладі); метод статистичних даних (угруповання статистичних даних щодо наявності лексичних, синтаксичних та стилістичних особливостей художнього твору та його перекладу).

Опорним матеріалом для дослідження лексичних, синтаксичних та стилістичних характеристик, а також індивідуального стилю автора є оригінал та переклад роману Г. Бьолля «Груповий портрет з дамою».

Результати. Схарактеризовано проблеми та труднощі перекладу твору, визначено тактику їх подолання перекладачем, проаналізовано теорію дослідження оригіналу та перекладу роману Г. Бьолля «Груповий портрет з дамою», подано опис одиниць дослідження та загальну характеристику лексичних, синтаксичних та стилістичних засобів оригіналу та перекладу роману. Важливу роль у нашому дослідженні відіграє аналіз статистичних даних, які полягають у наведених лексичних, синтаксичних та стилістичних особливостей тексту оригіналу та перекладу роману. За допомогою розробленої статистики можна розуміти і характеризувати тексти художнього стилю на науковому та читацькому рівнях, а також проводити дослідження інших художніх творів.

Висновок. Отже, переклад художньої літератури – це робота перекладача, що складається для початку з дослідження лексики, індивідуального стилю автора твору, виявлення та вирішення проблем і труднощів під час перекладу тексту оригіналу, а також пізнання мовної картини світу народу, який лежить в основі кожного з оригіналів художніх творів.

**LEXICAL, SYNTACTIC AND STYLISTIC CHARACTERISTICS
OF THE TRANSLATION OF H. BÖLL'S NOVEL
"GROUP PORTRAIT WITH A LADY"**

Melnyk L. O.

Fifth year Student

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

orcid.org/0000-0002-5626-1686

melnyk.liliia@chnu.edu.ua

Zapolovskyi M. V.

Candidate of Philological Sciences,

Assistant at the Department of Germanic, General and Comparative Linguistics

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

orcid.org/0000-0002-0779-710X

m.zapolovskyj@chnu.edu.ua

Key words: *lexical, stylistic and syntactic features, linguistic picture of world, statistical data, problems and difficulties of translation, individual style of author.*

Purpose. Every year more and more questions arise about the correct translation of fiction. That is why the aim of the study is to identify and characterize the lexical, syntactic and stylistic features of the original and translation of H. Böll's novel "Group Portrait with a Lady" (H. Böll "Gruppenbild mit Dame"), to investigate its impact on linguistic pictures of different peoples.

Methods. The following general scientific methods are used in the work: methods of analysis and synthesis (to identify the components of the original text and translation, combining them into a single complex); critical analysis (study of the problem of stylistic, lexical and syntactic features of the novel); theoretical synthesis (generalization of theoretical information about the concepts of "individual style of the author" and "linguistic picture of the world" and their manifestation in the work of art and its translation); method of induction (to specify the general conclusions); descriptive method (description of the peculiarities of the use of stylistic, lexical and syntactic resources in the novel and its translation by signs); method of statistical data (grouping of statistical data on the presence of lexical, syntactic and stylistic features of a work of art and its translation).

The original material and translation of H. Böll's novel "Group Portrait with a Lady" is the reference material for the study of lexical, syntactic and stylistic characteristics, as well as the individual style of the author.

Results. The problems and difficulties of its translation are characterized and the tactics of overcoming them are determined by the translator, the theory of research of the original and translation of H. Böll's novel "Group portrait with a lady" is analyzed. An important role in this study is played by the presentation of statistics, which are to provide lexical, syntactic and stylistic features of the original text and translation of the novel. With the help of the developed statistics it is possible to understand and characterize the texts of artistic style at the scientific and reading levels, as well as to conduct further research of other works of art.

Conclusions. Thus, the translation of fiction is the translator's work, which begins with the study of vocabulary, individual style of the author, identifying and solving problems and difficulties in translating the original text, as well as knowledge of the linguistic picture of the world of the people underlying each original.

Вступ. Коли перекладач працює над перекладами художньої літератури, він стикається з безліччю труднощів та перекладацькими проблемами тексту. Усі літературні твори мають свої особливості, кожен автор надає текстам особливого оригінального стилю. Важливу роль тут відіграє індивідуальний стиль автора, що лежить в основі твору. Отже, можна спостерігати різні синтаксичні структури, незвичні лексичні одиниці та стилістичні відмінності слів, речень, а також і текстів.

Мета дослідження – виявити та схарактеризувати лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості оригіналу та перекладу роману Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою» (H. Böll “Gruppenbild mit Dame”), дослідити його вплив на мовні картини світу різних народів.

Актуальність дослідження. Хоча існує безліч теорій та досліджень лексичних, синтаксичних та стилістичних одиниць текстів, проблем і труднощів, які виникають під час перекладу художніх текстів, проте вони все ж залишаються недослідженими для сучасників. Це можна пояснити тим, що з кожним днем мова збагачується новими словами, лексичними та синтаксичними структурами, з’являються нові індивідуальні стилі авторів та перекладачів, вводяться нові зміни до культур, традицій різних народів, також у різні галузі людської життєдіяльності, що й потребує адекватного відтворення в мові перекладу.

Мета дослідження визначає необхідність розв’язання таких завдань:

- описати теоретичні дослідження оригіналу та перекладу роману;
- схарактеризувати лексичні, синтаксичні та стилістичні одиниці дослідження роману та його перекладу;
- дослідити й описати труднощі та проблеми перекладу роману;
- дослідити та схарактеризувати українськомовну та німецькомовну картини світу оригіналу роману та його перекладу;
- описати статистичні параметри одиниць дослідження роману.

Об’єктом дослідження виступають лексико-синтаксичні та стилістичні конструкції в текстах оригіналу та перекладу, а **предметом** – їхні транслятивні характеристики.

У роботі використано такі загальнонаукові методи: методи аналізу та синтезу (для ідентифікації складників тексту оригіналу та перекладу, поєднання їх в єдиний комплекс); критичний аналіз (дослідження проблеми особливостей стилістичних, лексичних та синтаксичних засобів роману); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про поняття «індивідуальний стиль автора» і «мовна картина світу»

та їх прояв у художньому творі та його перекладі); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування); метод індукції (для конкретизації загальних висновків); описовий метод (опис особливостей уживання стилістичних, лексичних та синтаксичних ресурсів у романі та його перекладі); метод статистичних даних (групування статистичних даних щодо наявності лексичних, синтаксичних та стилістичних особливостей художнього твору та його перекладу).

Серед спеціальних лінгвістичних методів застосовано контекстно-інтерпретаційний та компонентний (для аналізу особливостей мовних одиниць текстів).

Долучено й лінгвістичні методи: семантико-стилістичний (для виявлення співвідношення мовних засобів, якими експресивно виражається емоційний чи естетичний зміст тексту, та змісту інформації); зіставлення (для добору мовних одиниць з однорідного або суміжного ряду в романі та його перекладі).

Розділ 1. Теоретичні дослідження оригіналу та перекладу роману Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою»

Генріх Теодор Бьоля народився 21 грудня 1917 р. в Кельні, помер 16 липня 1985 р. у Кройцоу-Лангенбройху. Він вважається одним із найвидатніших німецьких письменників післявоєнного періоду. У 1972 р. він отримав Нобелівську премію з літератури, якою був удостоєний його літературний твір, що завдяки своєму історичному передбаченню в поєднанні із чутливою емпатією репрезентації мав оновлюючий ефект у галузі німецької літератури.

Роман Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою» – це своєрідна поетична документація. Більшість документів є вигаданими, але також є багато справжніх документів, опрацьованих, зокрема, із судових процесів у Нюрнберзькому суді військових злочинів (у главі 8). Військова проза Алоїза Пфайферса (у розділі 4) виходить із бойового досвіду війни на західному фронті 1940 р., за повідомленнями бійців фронту із Генерального штабу армії Берліну 1941 р. [1, ст. 15].

Українською мовою перекладали роман Євген Попович (філолог-германіст за фахом, він встиг попрацювати журналістом, редактором у дитячому видавництві «Веселка», перш ніж присвятив себе перекладацькій діяльності) та Юрій Лісняк (український перекладач, художник-графік, упорядник повного шеститомного зібрання творів В. Шекспіра українською мовою). У дослідженні було встановлено, що перекладачі чітко дотримувались оригіналу роману, використовували відповідники перекладу тексту українською мовою (більшою мірою фразеологізми).

Розділ 2. Лексико-синтаксичні та стилістичні особливості оригіналу та перекладу роману

Одними з основних аспектів перекладу є стилістичний, лексичний та синтаксичний, які необхідні перекладачеві для відтворення особливостей і майстерності написання твору.

Роман Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою» став спробою дослідити важливість вибору перекладача між копіюванням прийому оригіналу і створенням у перекладі стилістичного, лексичного та синтаксичного засобів, що має аналогічний вигляд, емоційний ефект, враження на читача.

Художньо-виразні засоби дуже різноманітні та численні. До них відносять: порівняння, уособлення, алегорії, метафори, метонімії, синекдоху тощо [4, ст. 327].

Так, у романі наявні такі стилістичні особливості оригіналу та його перекладу:

– епітети:

“<...> weil ihr angesichts ihrer Brust <...> Pullover zu aufdringlich erscheinen <...>” [3, ст. 4] – «<...> надто крикливе вбрання <...>» [2, ст. 6]. У наведеному прикладі ми бачимо, що перекладач скористався методом пошуку еквівалентного перекладу, відтворив стилістичний засіб роману саме так;

– порівняння:

“<...> sehr dichtes blondes Haar, das lose herabhängt; glatt, helmartig umgibt es ihren Kopf <...>” [3, ст. 3] – «<...> біляві коси рівно спадають донизу, облягаючи голову, як шолом <...>» [2, ст. 5]. Після дослівного перекладу цього прикладу стилістична фігура набула таких же змісту та колориту, які наявні у тексті оригіналу роману;

– метафори:

“<...> Leni hat die fast unverwüstliche Brust einer Frau <...>” [3, ст. 7] – «<...> Лені має неторкнуті часом пишні груди <...>» [2, ст. 9]. Дану стилістичну фігуру перекладач залишив незмінною та використав метод дослівного перекладу;

– сарказм:

“<...> Kommunistenhure, Russenliebchen <...>” [3, ст. 6] – «<...> комуністична повія» [2, ст. 8]. Приклад показує, що переклад здійснено відповідно до тексту оригіналу, без змін та порушення контексту;

– гіпербола:

“<...> statt Tränen Urin aus meinen Augen käme <...>” [3, ст. 11] – «<...> у мене з очей замість сліз потекла сеча <...>» [2, ст. 13]. Тут перекладач здійснив дослівний переклад, щоб не втратити сенс та колорит стилістичного засобу.

У тексті роману Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою» спостерігаємо такі різновиди лексичних особливостей:

– власні назви: “Monique Haas” [3, ст. 14] – «Моніка Хаас» [2, ст. 16], де перекладачі використали транскрибування;

– слова іншомовного походження: “Finesse (f)” [3, ст. 30] – «(французькою) хитрість» [2, ст. 32] (дослівний переклад);

– сталі вирази, повсякденні слова та словосполучення: “bei Kasse sein” [3, ст. 4] – «бути при грошах» [2, ст. 6] (пошук відповідника);

– фразеологізми: “durch dick und dünn” [3, ст. 10] – «у вогонь і у воду» [2, ст. 12] (пошук відповідного варіанта перекладу);

– тавтологія: “Burberry-Mantel” [3, ст. 512] – «пальто, що не промокає» [2, ст. 513] (описовий варіант перекладу);

– аббревіатури: “MG” [3, ст. 350] – «автомат» [2, ст. 352] (відповідник), інше.

Синтаксичний склад художньої стилістики відбиває авторські враження, тому тут можна побачити різні синтаксичні структури.

У тексті наявні такі синтаксичні структури:

– для розмовного варіанта, скороченні й узгодженні форми (“hats = hat es, ne = eine” [3, ст. 10]);

– незвичні для німецької мови речення, де завершується думка, у романі ставиться кома, крапка з комою, а не крапка, як у всіх звичайних текстах (“Weibliche Trägerin der Handlung in der ersten Abteilung ist eine Frau von achtundvierzig Jahren, Deutsche; sie ist 1,71 groß, wiegt 68,8 kg (in Hauskleidung) <...>” [3, ст. 3]);

– звичні для розмовного стилістики синтаксичні конструкції (“<...> Ab mit dir!” [3, ст. 8], у перекладі: «<...> А хай ти западешся!» [2, ст. 10]);

– відсутність простих неускладнених речень;

– наявність вставних синтаксичних конструкцій (“<...> Den größten Wert legt Leni auf die frischen Brötchen, die sie sich nicht bringen lässt, sondern eigenhändig aussucht, nicht, indem sie betastet, nur, indem sie deren Farbe begutachtet <...>” [3, ст. 8], що в перекладі: «Особливо для неї важливі свіжі булочки; тих булочок їй не приносять на замовлення, а вона їх вибирає власноруч. Це не означає, що Лені мацає булочки руками, – вона визначає їхню якість на колір <...>» [2, ст. 10]);

– за метою переважають розповідні типи речень;

Згідно з дослідженням роману Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою» ми виявили в художньому тексті та його перекладі основні лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості, схарактеризували їх.

Статистика дослідження показала, що як оригінал, так і переклад роману висвітлюють в основному індивідуальний стиль автора, приблизно 60% тексту написано особливим стилем письменника. Роман вміщує в основному розповідні типи речень (приблизно 70%), що відрізняються особливим синтаксичним складом: майже повна відсутність простих речень, наявність скорочень

і узгоджених форм, особлива пунктуація та поділ речень (де за змістовим наповненням мала б стояти крапка, автор ставить крапку з комою, кому або дужки), переважає значна кількість вставних речень (майже 65%), які виділяються як комами, так і лапками або дужками.

Лексико-стилістичне наповнення роману показало, що зі 100% (651 одиниця) опрацьованих лексико-стилістичних конструкцій переважають епітети (200 одиниць – приблизно 30%), далі іншомовні слова (78 одиниць – 12%), власні назви – приблизно 16% (109 одиниць), сталі вирази, повсякденні слова та словосполучення (99 одиниць – 15%), метафори (78 – 12%), порівняння (37 – 6%), гіперболи та сарказм (20 – по 4%), аббревіатури (23 – 4%) і тавтологія – лише 7 одиниць (1%).

Розділ 3. Елементи оригіналу та перекладу роману Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою» у мовних картинах світу

Поняття «картина світу» належить до фундаментальних наукових понять. Вона виражає найсуттєвіші характеристики людини, її буття. Роман Г. Бьоля «Груповий портрет з дамою» та його переклад мають значний вплив на мови різних народів, адже текст як оригіналу, так і перекладу містить особливі елементи: іншомовні слова, повсякденні вирази, реалії тощо. Дані елементи були досліджені в різних журналах, книгах, статтях.

Під час дослідження фразеологізмів роману та його перекладу було визначено, що вони також є частовживаними в нашому повсякденному житті. Наприклад: *“durch dick und dünn”* [3, ст. 10] – фразеологізм із тексту оригіналу вплинув на німецькомовну картину світу, він уживається в журналі *“Der Spiegel”*, у статті під назвою *“Durch dick und dünn”*, що була видана 4 грудня 2015 р.: *“<...> Mittlerweile ist er begeistert von meiner neuen Lebensweise und trägt selbst einen Fitnessstracker beim Gassigehen mit dem Hund. Kurzum: Meine Familie geht mit mir durch dick und dünn <...>”*.

Таку ж саму значущість розгляданого фразеологізму в перекладі *«у вогонь і у воду»* [2, ст. 12] можна спостерігати в україномовній картині світу. Він був досліджений в електронному виданні *“mrpl.city”*, у статті до Дня всіх закоханих під назвою *«І у вогонь і у воду»*, що була опублікована 14 лютого 2020 р. У наведеному прикладі можна спостерігати вплив фразеологізму на назву публікації.

Під час дослідження мовних картин світу та впливу елементів роману на них ми виявили та проаналізували низку перекладацьких проблем та труднощів. Наприклад, проблеми вихідного тексту (лексика та її вживання в текстах різного характеру, що пов'язані з німецькомовною картиною світу), прагматичні проблеми під час перекладу пов'язуються з лексичними труднощами (з передачею багатозначних слів, аббревіатур, термінів та реалій, які також належать до культурних проблем і часто проявляються в текстах різномовних картин світу), культурні проблеми (використання в оригіналі реалій, що є одними з основних елементів вираження та впливу на мовні картини світу різних народів).

Висновки. У процесі дослідження було виявлено, що переклад – це мистецтво, що потребує детального дослідження завжди, особливо в художній літературі. На це впливає саме індивідуальний стиль автора та перекладача, де вони використовують нову лексику, стилі й оформлення цілого тексту. Також значну роль відіграють лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості оригіналу роману та його перекладу.

Було проведено дослідження перекладу й оригіналу лексичних, синтаксичних та стилістичних одиниць роману в його контексті. Під час перекладу реалій, власних назв, імен тощо перекладач найчастіше використовував транскрипцію, перифраз та пояснення деяких незрозумілих іншій культурі реалій. Також було досліджено, що перекладач вдавався як до вільного, так і до дослівного перекладу одиниць роману. Було наведено приклади з поясненням, що дуже важливо для розбору теоретичної інформації та кращого розуміння теми.

Досліджено, що розуміння мовної картини світу відповідної нації впливає на переклад, який повнішою мірою відповідатиме оригіналу, не порушуватиме водночас вихідної мовної картини та не призводитиме до міжмовних непорозумінь. А також було виявлено вплив елементів роману на тексти різного характеру різномовних картин світу.

Перспектива подальшого наукового пошуку вбачається в дослідженні функційної адекватності тексту перекладу на основі лексико-синтаксичної та стилістичної реалізації функцій тексту оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bellmann W. Heinrich Böll, Gruppenbild mit Dame. Erläuterungen und Dokumente : Reclam. Stuttgart, 2002.
2. Белль Г. Групповий портрет з дамою. Пер. з нім. Є. Попович, Ю. Лісняк. Івано-Франківськ : Вавилонська бібліотека, 2017. 416 с.
3. Групповой портрет с дамой : книга для чтения на немецком языке. Köln : Kiepenheuer & Witsch ; Санкт-Петербург : КАРО, 2017. 544 с.
4. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови : підручник / за ред. Л. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

REFERENCES

1. Bellmann, W. (2002). *Heinrich Böll, Gruppenbild mit Dame. Erläuterungen und Dokumente*. Reclam, Stuttgart. [in Germany].
2. B'oll', H. (2017). Hrupovyy portret z damoyu. per. z nim. Ye. Popovych, U. Lisnyak. Ivano-Frankivs'k, Vavylons'ka biblioteka. [in Ukraine].
3. Gruppovoy portret s damoy. (2017). kniga dlya chteniya na nemetskom yazyke. Köln : Kiepenheuer & Witsch : Sankt-Peterburg : KARO. [in Germany].
4. Mats'ko, L.I. (2003). Stylistyka ukrayins'koyi movy : pidruchnyk : L.I. Mats'ko, O.M. Sydorenko, O.M. Mats'ko : za red. L.I. Mats'ko. Kyiv : Vyscha shkola. [in Ukraine].